Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
MACIEJ SZPUNAR IŠVADA,
pateikta 2024 m. kovo 14 d.[1]

Byla C-86/23

E. N. I.,
Y. K. I.
prieš
HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG

(*Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas civilinėse bylose – Nesutartinėms prievolėms taikytina teisė – Reglamentas (EB) Nr. 864/2007 – Viršesnės imperatyvios nuostatos – Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas – Eismo įvykis – Teisė į žalos atlyginimą, pripažįstama žuvusiojo šeimos nariams – Teisingumo principas atlyginant neturtinę žalą – Vertinimo kriterijai“

I. Įvadas

1. Šiame *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija) prašyme priimti prejudicinį sprendimą keliamas klausimas dėl teisės, taikytinos reikalavimui atlyginti žalą, kurį privatūs asmenys, Bulgarijos piliečiai, remdamiesi motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu, pareiškė draudimo bendrovei, reikalaudami atlyginti neturtinę žalą, patirtą dėl jų dukters žūties per Vokietijoje įvykusį eismo įvykį.

2. Šis klausimas susijęs su klasikine „viršesnių privalomų nuostatų“ problema ir yra dvejopai svarbus Sąjungos tarptautinės privatinės teisės raidai. Jis suteikia Teisingumo Teismui progą, pirma, patikslinti sąvokos „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal Reglamento (EB) Nr. 864/2007[2] 16 straipsnį, ribas ir, antra, nustatyti kriterijus, kuriais remiantis individualias teises ir laisves saugančias normas būtų galima kvalifikuoti kaip „viršesnes imperatyvias nuostatas“, kaip jos suprantamos pagal šį straipsnį, nes šiuo metu dėl pastarojo aspekto aktyviai diskutuojama teisinėje literatūroje.

[1] Originalo kalba – prancūzų.

[2] 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) (OL L 199, 2007, p. 40; toliau – Reglamentas „Roma II“).

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

1. Reglamentas „Roma II“

3. Reglamento „Roma II“ 4 straipsnio „Bendra taisyklė“ 1 dalyje nustatyta:

„Jeigu šiame reglamente nenumatyta kitaip, iš delikto atsirandančiai nesutartinei prievolei taikoma tos šalies teisė, kurioje atsirado žala, neatsižvelgiant į tai, kurioje šalyje įvyko žalą sukėlęs įvykis ir neatsižvelgiant į tai, kurioje šalyje ar šalyse atsirado netiesioginių to įvykio pasekmių.“

4. Šio reglamento 16 straipsnyje „Viršesnės imperatyvios nuostatos“ numatyta:

„Nė viena šio reglamento nuostata neriboja teismo vietos teisės nuostatų taikymo tuo atveju, jeigu jos yra imperatyvios, nepaisant nesutartinei prievolei taikytinos teisės.“

2. Reglamentas (EB) Nr. 593/2008

5. Reglamento Nr. 593/2008[3] 9 straipsnio „Viršesnės privalomos nuostatos“ 1 ir 2 dalyse nustatyta:

„1. Viršesnės privalomos nuostatos yra nuostatos, kurių laikymąsi valstybė laiko itin svarbiu jos viešųjų interesų, pavyzdžiui, politinės, socialinės ar ekonominės sandaros, apsaugai tiek, kad jos taikomos visais atvejais, kuriuos jos apima, neatsižvelgiant į pagal šį reglamentą sutarčiai taikytiną teisę.

2. Jokios šio reglamento nuostatos negali riboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės viršesnių privalomų nuostatų taikymo.“

B. Bulgarijos teisė

6. Deliktinė atsakomybė Bulgarijos teisėje reglamentuojama *Zakon za zadalzheniyata i dogovorite* (Prievolių ir sutarčių įstatymas)[4] (toliau – ZZD) 45–54 straipsniuose.

7. ZZD 45 straipsnyje nustatyta:

„1) Kiekvienas asmuo privalo atlyginti kitam asmeniui padarytą žalą.

2) Visais delikto atvejais kaltė preziumuojama, kol neįrodyta priešingai.“

8. ZZD 52 straipsnyje nustatyta:

„Neturtinės žalos atlyginimą nustato teismas, remdamasis teisingumu.“

[3] 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL L 177, 2008, p. 6, toliau – reglamentas „Roma I“).

[4] DV Nr. 275, 1950 m. lapkričio 22 d.

C. Vokietijos teisė

9. Pagrindinėje byloje taikytinos redakcijos *Bürgerliches Gesetzbuch* (Vokietijos civilinis kodeksas, toliau – BGB) 253 straipsnis „Neturtinė žala“ suformuluotas taip:

„1. Reikalauti, kad pinigais būtų atlyginta neturtinė žala, galima tik įstatyme nustatytais atvejais.

2. Kai turi būti atlyginta žala dėl kūno sužalojimo, sveikatos surikdymo, teisės į laisvę ar seksualinį apsisprendimą pažeidimo, taip pat gali būti reikalaujama teisingo neturtinės žalos atlyginimo.“

10. BGB 823 straipsnio „Pareiga atlyginti žalą“ 1 dalyje nustatyta:

„Asmuo, tyčia ar dėl neatsargumo neteisėtai sukėlęs žalą kito asmens gyvybei, kūnui, sveikatai, laisvei, nuosavybei ar kitoms teisėms, privalo atlyginti šiam asmeniui dėl to kilusią žalą.“

11. Pagrindinės bylos aplinkybėms taikytinos redakcijos 2007 m. lapkričio 23 d. *Gesetz über den Versicherungsvertrag* (Draudimo sutarties įstatymas)[5] 115 straipsnio „Teisė pareikšti tiesioginį ieškinį“ 1 dalyje nustatyta:

„Trečiasis asmuo taip pat gali reikalauti, kad draudikas atlygintų žalą,

1. civilinės atsakomybės draudimo, pagal kurį turi būti įvykdyta iš Privalomojo draudimo įstatymo kylanti draudimo prievolė, atveju.

<…>

Teisė kyla iš draudimo santykiuose dalyvaujančio draudiko pareigų, o jei nėra pareigos, – iš 117 straipsnio 1–4 dalių. Draudikas atlygina žalą pinigais. Draudikas ir draudėjas, privalantys atlyginti žalą, atsako solidariai.“

III. Faktinės aplinkybės pagrindinėje byloje, prejudicinis klausimas ir procesas Teisingumo Teisme

12. 2014 m. liepos 27 d. Bulgarijos piliečių E.N.I. ir Y.K.I., kasatorių pagrindinėje byloje, dukra žuvo per Vokietijoje įvykusį kelių eismo įvykį. Įvykio kaltininkas buvo apdraustas privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu Vokietijoje įsteigtoje draudimo bendrovėje *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG* (toliau – HUK-COBURG).

13. 2017 m. liepos 25 d. kasatoriai pagrindinėje byloje *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas, Bulgarija) pareiškė ieškinį bendrovei HUK-COBURG, prašydami kiekvienam iš jų sumokėti po 250 000 Bulgarijos levų (BGN) (apie 125 000 EUR) kaip neturtinės žalos, patirtos dėl jų dukters mirties, atlyginimą.

14. 2017 m. rugsėjo 27 d. bendrovė HUK-COBURG kiekvienam iš tėvų sumokėjo po 2 500 EUR žalos, patirtos dėl jų dukters mirties, atlyginimą.

[5] BGBl. 2007 I, p. 2631.

15. 2019 m. gruodžio 23 d. sprendimu *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) iš dalies patenkino reikalavimą ir priteisė kiekvienam iš tėvų po 100 000 BGN (apie 50 000 EUR) išmoką, iš kurios buvo atimta apie 2 500 EUR suma, kurią draudikas jau buvo sumokėjęs.

16. Tas teismas konstatavo, kad taikytina Vokietijos civilinės atsakomybės teisė, pagal kurią netiesiogiai nukentėjusių asmenų, kaip antai kasatorių pagrindinėje byloje, patirtos neturtinės žalos atlyginimas numatytas tik išimtinėmis aplinkybėmis, t. y. kai skausmas ir kančios sukėlė žalą netiesiogiai nukentėjusio asmens sveikatai. Minėtas teismas nusprendė, kad dėl tėvų patirto skausmo ir kančių turi būti atlyginta žala, be kita ko, dėl didelio emocinio sukrėtimo, kuriuo pasireiškė reakcija į stiprų stresą, ir dėl to, kad maždaug vienus metus po dukters mirties jie kentė nuo depresijos, nerimo, įtampos, emocinio nestabilumo, miego sutrikimų, neteko apetito ir kentėjo nuo emocinio atitolimo. Motyvuodamas priteistą sumą, *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nurodė, kad tiek Bulgarijos teisėje pagal ZZD 52 straipsnį, tiek Vokietijos teisėje pagal BGB 253 straipsnio 2 dalį taikomas teisingo neturtinės žalos atlyginimo principas. Vis dėlto kompensacijos nustatymo kriterijai šiuose nacionaliniuose įstatymuose nenurodyti ir kyla iš kiekvienos iš šių dviejų šalių jurisprudencijos.

17. *Sofiyski Apelativen sad* (Sofijos apeliacinis teismas, Bulgarija) panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą. Jis atmetė visą tėvų ieškinį ir nusprendė, jog jie neįrodė, kad skausmas ir kančios sukėlė patologinę žalą jų sveikatai, o pagal taikytiną Vokietijos teisę tai yra neturtinės žalos atlyginimo sąlyga. Be to, jis konstatavo, kad tėvų argumentas, jog pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį vietoj Vokietijos teisės, nustatytos pagal šio reglamento 4 straipsnio 1 dalį, turėtų būti taikomas ZZD 52 straipsnis, yra nepagrįstas. To teismo teigimu, bendrovės HUK-COBURG jau sumokėtos sumos nereiškia, kad draudikas pripažino tėvų reikalavimus. Tėvai neturi teisės į šią sumą, kuri dėl savo dydžio atitinka BGB 253 straipsnio 2 dalyje numatytą „nedidelę kompensaciją“ neturtinei žalai atlyginti.

18. Tėvai dėl tokio sprendimo pateikė kasacinį skundą *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas), prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

19. Tas teismas visų pirma pažymi, kad Vokietijos teisės aktai, taikytini šioje byloje pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį, t. y. BGB 253 straipsnio 2 dalis ir 823 straipsnio 1 dalis, siejamos su Draudimo sutarties įstatymo 115 straipsnio 1 dalies pirmos pastraipos 1 punktu, yra tokie patys kaip ir byloje, kurioje buvo priimtas Sprendimas *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung*[6], susijęs su tuo pačiu eismo įvykiu, kaip nagrinėjamas šioje byloje.

20. Be to, *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) pažymi, jog tame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, pirma, kad nagrinėjami Vokietijos teisės aktai priskirtini prie nacionalinės materialinės civilinės atsakomybės teisės, į kurią daroma nuoroda Direktyvoje (ES) 2009/103[7], ir juose numatytas objektyvus kriterijus, leidžiantis nustatyti neturtinę žalą, kuri gali būti atlyginta per eismo įvykį nukentėjusio asmens artimam šeimos nariui. Antra, Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal Direktyvą 2009/103 nedraudžiami nacionalinės teisės aktai, kuriuose nustatyti privalomi kriterijai nustatant neturtinę žalą, kuri gali būti atlyginta.

6 2022 m. gruodžio 15 d. Sprendimas (C-577/21, EU:C:2022:992, toliau – Sprendimas *HUK-COBURG I*).

7 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/103/EB dėl motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo patikrinimo (OL L 263, 2009, p. 11).

21. Galiausiai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patikslina, kad, priešingai nei šioje byloje nagrinėjamuose Vokietijos teisės aktuose, pagal kuriuos teisei į neturtinės žalos atlyginimą taikomos trys sąlygos, t. y. kad nukentėjusysis būtų patyręs žalą savo paties sveikatai, kad jis būtų artimas tiesiogiai nukentėjusio asmens šeimos narys ir kad tarp už eismo įvykį atsakingo asmens kaltės ir šios žalos būtų priežastinis ryšys, ZZD 52 straipsnyje numatyta, kad neturtinės žalos atlyginimą teisingai nustato teismas. Minėto teismo teigimu, iš privalomos *Varhoven sad* (Aukščiausiasis Teismas, Bulgarija) ir *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) jurisprudencijos matyti, kad pagal Bulgarijos teisę už visą tėvų dvasinį skausmą ir kančias, patirtas dėl jų vaiko mirties per eismo įvykį, įvykusį dėl delikto arba kvazidelikto, gali būti atlyginta žala, ir nebūtina, kad žala netiesiogiai būtų sukėlusi patologinę žalą nukentėjusiojo sveikatai. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad žalos dydis priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių, nes įprasta suma, skiriama vieno iš tėvų neturtinei žalai atlyginti dėl vaiko mirties per 2014 m. įvykusį eismo įvykį, buvo apie 120 000 BGN (apie 61 000 EUR), o pagal Vokietijos teisę skiriama maksimali suma yra apie 5 000 EUR. To teismo teigimu, darant prielaidą, kad tėvų reikalavimas turi būti pripažintas pagrįstu ir kad jie pateikė patologinės žalos įrodymų, maksimali mokėtina suma būtų 5 000 EUR.

22. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, remdamasis Sprendimu *Da Silva Martins*[8], kuriame Teisingumo Teismas konstatavo, kad nacionalinis teismas, remdamasis išsamia analize, turi nustatyti, ar nacionalinės teisės nuostata yra tokia svarbi nacionalinės teisės sistemoje, kad pateisina nukrypimą nuo taikytinos teisės, nustatytos pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį, kelia klausimą, ar ZZD 52 straipsnis gali būti laikomas tokia nuostata, nes teisingumo principas yra pagrindinis Bulgarijos teisės principas ir yra valstybės viešosios tvarkos dalis. Jis nurodo, kad nacionalinių teismų jurisprudencija šiuo klausimu skiriasi.

23. Šiomis aplinkybėmis 2023 m. vasario 7 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2023 m. vasario 15 d., *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šį prejudicinį klausimą:

„Ar [reglamento „Roma II“] 16 straipsnis aiškintinas taip, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama nacionalinės teisės norma, kurioje numatyta, kad nustatant neturtinės žalos atlyginimą tuo atveju, kai artimi asmenys mirė dėl delikto arba kvazidelikto, turi būti taikomas pagrindinis valstybės narės teisės principas, kaip antai teisingumo principas, gali būti laikoma viršesne imperatyvia nuostata?“

24. Rašytines pastabas Teisingumo Teismui pateikė atsakovė pagrindinėje byloje, Čekijos ir Vokietijos vyriausybės bei Europos Komisija. Teisingumo Teismas nusprendė šioje byloje nerengti teismo posėdžio.

[8] 2019 m. sausio 31 d. sprendimas (C-149/18, EU:C:2019:84; toliau – Sprendimas *Da Silva Martins*).

IV. Analizė

A. Įžanginės pastabos

25. Prieš nagrinėjant prejudiciniame klausime iškeltą teisinę problemą, man atrodo svarbu pateikti toliau nurodytus paaiškinimus ir argumentus dėl šios bylos aplinkybių. Vis dėlto primenu, kad pagal suformuotą jurisprudenciją tik prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti ir vertinti nagrinėjamos bylos faktines aplinkybes [9].

26. Pirma, kiek tai susiję su šios bylos specifika, iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad ieškinys, kurį kasatoriai pagrindinėje byloje pareiškė bendrovei HUK-COBURG remdamiesi motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu, prašydami atlyginti neturtinę žalą, patirtą dėl jų dukters mirties per eismo įvykį, susijęs su tuo pačiu eismo įvykiu kaip ir nagrinėtas byloje, kurioje buvo priimtas Sprendimas *HUK-COBURG I*.

27. Toje byloje ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp to paties tiesiogiai nukentėjusio asmens, kaip ir šioje byloje, dviejų vaikų ir bendrovės HUK-COBURG dėl to, kad ši bendrovė pagal transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą turi atlyginti neturtinę žalą, kurią šie vaikai patyrė dėl motinos mirties. Ieškinį pareiškė šie vaikai, kuriems atstovavo jų tėvas [10]. Pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį toje byloje taikytina Vokietijos teisė (*lex causae*), kaip ir šioje byloje, buvo BGB 253 straipsnio 2 dalis ir 823 straipsnio 1 dalis, siejamos su Draudimo sutarties įstatymo 115 straipsnio 1 dalies pirmos pastraipos 1 punktu.

28. Antra, dėl Vokietijos teisės aktų, taikytinų pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį, iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo, kuris nurodo Sprendimą *HUK-COBURG I*, pateiktos informacijos matyti, kad pagal šiuos teisės aktus netiesiogiai nuo eismo įvykio nukentėjusių asmenų neturtinės žalos atlyginimui taikomos trys sąlygos [11]. Dėl sąlygos, susijusios su tuo, kad turi būti padaryta žala paties nukentėjusiojo sveikatai, iš to sprendimo matyti, kad pagal Vokietijos teisę, kaip ją išaiškino *Bundesgerichtshof* (Aukščiausiasis Federalinis Teismas, Vokietija), psichinę žalą galima laikyti žala sveikatai, tik jeigu ji laikytina *patologija* ir *viršija žalą sveikatai*, kurią atitinkami asmenys paprastai patiria šeimos nariui mirus ar patyrus sunkų sužalojimų [12].

29. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad Bulgarijos teisės aktuose (*lex fori*) vis dėlto numatyta, kad neturtinės žalos atlyginimą nustato *teismas, remdamasis teisingumu*. Tas teismas patikslina, kad pagal Bulgarijos teisę už bet kokį tėvų dvasinį skausmą ir kančias, kurių jie patyrė dėl savo vaiko mirties per eismo įvykį, sukeltą dėl delikto arba kvazidelikto, gali būti atlyginta, ir nebūtina, kad dėl patirtos žalos netiesiogiai būtų sukelta patologinė žala nukentėjusiojo sveikatai [13].

[9] Žr., be kita ko, 2022 m. spalio 20 d. Sprendimą *Ekofrukt* (C-362/21, EU:C:2022:815, 26 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[10] Iš Sprendimo *HUK-COBURG I* 16–18 punktų matyti, kad tėvas, kuris buvo apdraustas *HUK-COBURG* privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu, sukėlė eismo įvykį. Jis vairavo savo transporto priemonę apsvaigęs nuo alkoholio, o motina sėdėjo priekinėje keleivio vietoje ir buvo neprisisegusi saugos diržo.

[11] Žr. šios išvados 21 punktą.

[12] Sprendimas *HUK-COBURG I* (46 punktas). Vokietijos teisės aktų leidėjas šį reikalavimą panaikino BGB 844 straipsnio 3 dalimi; žr. 2017 m. BGBl I, p. 2421.

[13] Žr. šios išvados 21 punktą.

30. Šiuo klausimu reikia pažymėti, jog prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atrodo, mano, kad, priešingai nei Bulgarijos teisės aktai, Vokietijos teisės aktai, taikytini nustatant neturtinės žalos atlyginimą, nėra grindžiami teisingumo principu [14]. Nors nagrinėdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismas neturi aiškinti nacionalinės teisės nuostatų ir nuspręsti dėl nacionalinio teismo pateikto jų aiškinimo teisingumo [15], reikia pažymėti, kad, priešingai, nei teigia bendrovė HUK-COBURG ir Komisija, iš BGB 253 straipsnio 2 dalies negalima spręsti, kad ši nuostata grindžiama teisingumo principu, – joje tik numatyta galimybė reikalauti „teisingo žalos atlyginimo“, ir tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas [16].

31. Vis dėlto nagrinėjamu atveju akivaizdu, kad Vokietijos teisės aktų taikymas pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį lemtų kitokį rezultatą, kiek tai susiję su žalos atlyginimo suma, nes pagal šiuos teisės aktus neturtinės žalos atlyginimas siejamas su sąlyga, kad artimi šeimos nariai patyrė žalą sveikatai [17]. Kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, tiesiogiai nukentėjusio asmens tėvai neįrodė tokios žalos, todėl neturėjo teisės į tokią kompensaciją [18].

32. Šiuo klausimu norėčiau pabrėžti: savaime suprantama, kad vien tos aplinkybės, jog pagal *lex fori* sprendimas dėl žalos atlyginimo dydžio yra kitoks nei pagal *lex causae*, nepakanka, kad būtų galima daryti išvadą, jog nagrinėjama Bulgarijos nuostata gali būti laikoma „viršesne imperatyvia nuostata“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, su sąlyga, kad *lex causae* taikymas suderinamas su teisingumo motyvais. Kitaip tariant, šis skirtumas, t. y. aplinkybė, kad tėvų patirtos žalos atlyginimo dydis yra mažesnis vien dėl to, kad jų dukra mirė per Vokietijoje, o ne Bulgarijoje įvykusį eismo įvykį, neleidžia daryti išvados dėl tokio kvalifikavimo, nebent šis skirtumas atsiranda dėl, be kita ko, pagrindinės teisės, kuri pateisina būtinybę taikyti *lex fori*, apsaugos.

33. Be to, pažymiu, kad, kaip matyti iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pateiktos informacijos, Bulgarijos teismų jurisprudencijoje nėra vieningos pozicijos dėl to, ar ZZD 52 straipsnis yra viršesnė imperatyvi nuostata, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, ir todėl pagrindinėje byloje netaikoma Vokietijos teisė. Prie šio klausimo dar grįšiu vėliau [19].

34. Atsižvelgdamas į tai, dabar išnagrinėsiu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą.

[14] Žr. šios išvados 21 punktą.

[15] Žr., be kita ko, 2023 m. birželio 15 d. Sprendimą *Bank M. (Sutarties pripažinimo negaliojančia padariniai)* (C-520/21, EU:C:2023:478, 52 punktas).

[16] Taip pat pažymiu, jog iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad, kiek tai susiję su pirmojoje instancijoje priteistos sumos motyvais, *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nurodė, kad tiek Bulgarijos teisėje pagal ZZD 52 straipsnį, tiek Vokietijos teisėje pagal BGB 253 straipsnį taikomas teisingo neturtinės žalos atlyginimo principas. Žr. šios išvados 16 punktą.

[17] Žr. šios išvados 9 ir 21 punktus.

[18] Žr. šios išvados 17 punktą.

[19] Žr. šios išvados 65 punktą.

B. Dėl prejudicinio klausimo

35. Vieninteliu klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar nacionalinės teisės nuostata, kurioje nustatant asmens, mirusio dėl kelių eismo įvykio, artimų šeimos narių patirtos neturtinės žalos atlyginimą kaip kriterijus taikomas pagrindinis valstybės narės teisės principas, kaip antai teisingumo principas, gali būti laikoma viršesne imperatyvia nuostata, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį.

36. HUK-COBURG, Čekijos ir Vokietijos vyriausybės bei Komisija mano, kad į šį prejudicinį klausimą reikia atsakyti neigiamai. HUK-COBURG, be kita ko, teigia, kad pagal reglamentą „Roma II“ nustatytos nacionalinės teisės nuostatos galima netaikyti pagal šio reglamento 16 straipsnį tik tuo atveju, jei toks taikymas yra akivaizdžiai nesuderinamas su teismo vietos valstybės viešąja tvarka. Vokietijos vyriausybė teigia, kad iš esmės nacionalinė teisė, kurioje numatyta, kad neturtinės žalos atlyginimas turi būti nustatomas teisingai, neatitinka šios nuostatos taikymo sąlygų. Savo ruožtu Čekijos vyriausybė, remdamasi Sprendimu *Da Silva Martins*, nurodo, kad požiūris, pagal kurį nacionalinės teisės nuostata gali būti laikoma viršesne imperatyvia nuostata, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, vien dėl to, kad ji grindžiama pagrindiniais šios teisės principais arba joje daroma nuoroda į šiuos principus, neatitinka išimtinio viršesnių imperatyvių nuostatų pobūdžio ir leidžia lengvai apeiti pagal šį reglamentą nustatytos teisės taikymą. Komisija savo ruožtu pažymi, kad viršesnė imperatyvi nuostata, kaip ji suprantama pagal minėto reglamento 16 straipsnį, turi būti nustatoma remiantis Teisingumo Teismo nustatytais kriterijais, įtvirtintais, be kita ko, sprendimuose *Unamar*[20] ir *Da Silva Martins*.

37. Siekdamas naudingai atsakyti į prejudicinį klausimą, pirmiausia pateiksiu kelis trumpus argumentus dėl reglamento „Roma II“ 4 ir 16 straipsnių tarpusavio ryšio (1 dalis). Antra, analizuosiu Teisingumo Teismo jurisprudenciją, susijusią su sąvokos „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal šio reglamento 16 straipsnį, apibrėžtimi (2 dalis), ir, trečia, pabrėšiu, kad taikant šią nuostatą svarbu atsižvelgti į pakankamai glaudžias sąsajas su teismo vietos šalimi (3 dalis), o tada, ketvirta, nustatysiu kriterijus, leidžiančius individualias teises ir laisves saugančias normas kvalifikuoti kaip „viršesnes imperatyvias nuostatas“, kaip jos suprantama pagal minėtą nuostatą (4 dalis).

1. Trumpos pastabos dėl reglamento „Roma II“ 4 ir 16 straipsnių tarpusavio ryšio

38. Pirmiausia primenu, jog iš reglamento „Roma II“ 1 konstatuojamosios dalies matyti, kad juo prisidedama prie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės puoselėjimo ir plėtojimo. Šiuo tikslu šiame reglamente numatytos dvi įstatymų kolizijos taisyklės, t. y. pirma, bendroji sąsajos taisyklė, numatyta jo 4 straipsnyje[21], esančiame jo II skyriuje „Deliktai“, ir, antra, valios autonomijos taisyklė, įtvirtinta jo 14 straipsnyje, esančiame šio reglamento IV skyriuje „Pasirinkimo laisvė“[22].

[20] 2013 m. spalio 17 d. sprendimas (C-184/12, EU:C:2013:663, toliau – Sprendimas *Unamar*).

[21] Šiuo klausimu reglamento „Roma II“ 14 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „<…> šiame reglamente nustatoma bendra taisyklė ir specialios taisyklės, o tam tikrose nuostatose – „išvengimo sąlyga“, leidžianti nukrypti nuo šių taisyklių, kai iš visų bylos aplinkybių yra aišku, kad deliktas yra akivaizdžiai labiau susijęs su kita *šalimi*. Taigi šiomis taisyklėmis sukuriama lanksti kolizinių teisės normų sistema.“ Taip pat žr. šios išvados 37 išnašą.

[22] Dėl reglamento „Roma II“ 14 straipsnio žr. Pacuła, K., „Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II“, Wolters Kluwer, Varšuva, 2024.

Pažymėtina, kad pirmojoje iš šių nuostatų numatyta bendroji siejamojo veiksnio taisyklė buvo suformuluota remiantis teisinio saugumo imperatyvais ir siekiu suderinti skirtingus šalių interesus [23]. Prie šio klausimo grįšiu vėliau [24].

39. Reglamento „Roma II“ 16 straipsnyje „Viršesnės imperatyvios nuostatos“, esančiame šio reglamento V skyriuje „Bendros taisyklės“, numatyta, kad „nė viena šio reglamento nuostata neriboja teismo vietos teisės nuostatų taikymo tuo atveju, jeigu jos yra imperatyvios, nepaisant nesutartinei prievolei taikytinos teisės“. Taigi, nors minėto reglamento 4 straipsnyje nurodyta valstybės, kurioje atsirado žala, teisė (*lex loci damni*), jo 16 straipsnyje numatyta, kad taikant imperatyvią teismo vietos teisės nuostatą leidžiama nukrypti nuo pagal šį sąsajos kriterijų nustatytos teisės taikymo. Vis dėlto šis nukrypimas nuo kolizinės normos yra išimtinio pobūdžio, o tai reiškia, kad jo taikymas turi būti tinkamai pagrįstas, nes „[šios nukrypti leidžiančios nuostatos] laikytis būtina siekiant apsaugoti politinę, socialinę ir ekonominę santvarką“ [25].

40. Taigi šiomis aplinkybėmis šioje byloje keliamas teisinis klausimas, ar galima nukrypti nuo teisės aktų, pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį taikytinų nesutartinei prievolei, atsiradusiai dėl delikto, ir pagal šio reglamento 16 straipsnį taikyti teismo vietos teisės nuostatas, kurios taikomos „tuo atveju, jeigu jos yra imperatyvios“.

41. Šių dviejų nuostatų tarpusavio ryšys apibrėžiant sąvoką „viršesnės imperatyvios nuostatos“ yra išaiškintas suformuotoje Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, įtvirtintoje sprendimuose *Unamar*, *ERGO Insurance ir Gjensidige Baltic* [26] bei *Da Silva Martins*.

2. Dėl Teisingumo Teismo jurisprudencijos, susijusios su sąvoka „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį

42. Byloje, kurioje buvo priimtas Sprendimas *ERGO Insurance ir Gjensidige Baltic*, prašymus priimti prejudicinį sprendimą pateikę teismai, be kita ko, siekė išsiaiškinti, kaip reikia aiškinti reglamentus „Roma I“ ir „Roma II“, siekiant nustatyti, kokia teisė taikytina vilkiko draudiko, atlyginusio nukentėjusiam asmeniui žalą, patirtą per šios transporto priemonės vairuotojo sukeltą įvykį, pareikštam atgręžtiniam reikalavimui per šį įvykį vilktos priekabos draudikui. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas priminė, kad, kiek tai susiję su atitinkama reglamentų „Roma I“ ir „Roma II“ taikymo sritimi, juose vartojamos sąvokos „sutartinė prievolė“ ir

[23] Žr. pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) (COM(2003) 427 *final*) p. 12 ir reglamento „Roma II“ 16 konstatuojamąją dalį. Žr., be kita ko,Francq, S., „Le règlement Rome II concernant la loi applicable aux obligations non contractuelles. Entre droit communautaire et droit international privé“, *Journal de droit européen*, 2008, p. 289–296.

[24] Šiuo klausimu žr. šios išvados 47 punktą.

[25] Žr. Francescakis, P., „Quelques précisions sur les lois d'application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois“, *Revue critique de droit international privé*, 1966, p. 1 ir paskesni. Dėl priešingos nuomonės dėl viršesnių privalomų nuostatų žr., be kita ko, Heuzé, V., „Un avatar du pragmatisme juridique: la théorie des lois de police“, *Revue critique de droit international privé*, n°1, 2020, p. 31–60.

[26] 2016 m. sausio 21 d. sprendimas (C-359/14 ir C-475/14, EU:C:2016:40; toliau – Sprendimas *ERGO Insurance ir Gjensidige Baltic*).

„nesutartinė prievolė“ turi būti aiškinamos ne tik savarankiškai, iš esmės remiantis šių reglamentų sistema ir tikslais, bet ir, kaip matyti iš kiekvieno iš šių reglamentų 7 konstatuojamosios dalies, atsižvelgiant į *nuoseklumo siekį* taikant abu šiuos reglamentus [27].

43. Sprendime *Da Silva Martins* [28], kuriame Teisingumo Teismas pirmą kartą aiškino reglamento „Roma I“ 16 straipsnį, jis pirmiausia rėmėsi Sprendimo *ERGO Insurance ir Gjensidige Baltic* 43 punktu ir konstatavo: kadangi reglamentus „Roma I“ ir „Roma II“ reikalaujama taikyti nuosekliai siekiant kuo labiau suderinti šiuose dviejuose reglamentuose vartojamų *funkciniu požiūriu identiškų* sąvokų aiškinimą, reikia konstatuoti, jog, nepaisant to, kad kai kuriose reglamento „Roma II“ kalbinėse versijose vartojama terminologija skiriasi nuo reglamente „Roma I“ vartojamos terminologijos, „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, atitinka „privalom[ų] teisės norm[ų]“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma I“ 9 straipsnį, apibrėžtį, todėl Teisingumo Teismo pateiktas pastarosios sąvokos aiškinimas taip pat taikomas aiškinant „viršesnes imperatyvias nuostatas“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį [29]. Primenu, kad pagal reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 1 dalį viršesnės privalomos nuostatos yra „nuostatos, kurių laikymąsi valstybė laiko itin svarbiu jos viešųjų interesų, pavyzdžiui, politinės, socialinės ar ekonominės sandaros, apsaugai tiek, kad jos taikomos visais atvejais, kuriuos jos apima, neatsižvelgiant į pagal šį reglamentą sutarčiai taikytiną teisę“ [30].

[27] Sprendimas *ERGO Insurance ir Gjensidige Baltic* (43 punktas). Reglamento „Roma II“ 7 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „šio reglamento dalykinė taikymo sritis ir nuostatos turėtų būti suderintos su 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo [OL L 12, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t.,, p. 42; toliau – reglamentas „Briuselis I“] ir su dokumentais, reglamentuojančiais sutartinėms prievolėms taikytinos teisės klausimus“. Mano nuomone, reglamentų „Roma I“ ir „Roma II“ 7 konstatuojamoji dalis yra pagrindas išvadai, kad sąvokos, kurias Sąjungos teisės aktų leidėjas vartoja apibrėždamas šių dviejų reglamentų, reglamento „Briuselis I“, [2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 351, 2012, p. 1, toliau – reglamentas „Briuselis Ia“) ir jų nuostatų taikymo sritį, turi būti aiškinamos nuosekliai; žr. M. Szpunar „Droit international privé de l'Union: cohérence des champs d'application et/ou des solutions?“, *Revue critique de droit international privé*, 2018, p. 573.

[28] Byloje, kurioje priimtas šis sprendimas, ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp nukentėjusiojo iš Portugalijos ir Ispanijos draudimo bendrovės dėl pareigai atlyginti žalą, kilusią dėl Ispanijoje įvykusios automobilio avarijos, taikytinos teisės nustatymo. Ispanijos teisės aktuose buvo numatytas vienų metų, o Portugalijos teisės aktuose – trejų metų senaties terminas. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, be kita ko, siekė išsiaiškinti, ar Portugalijos teisės aktai, „kuriais į vidaus teisę perkeliama Direktyva 2009/103 ir kuriuose [buvo] numatyta, kad vietoje valstybės <…> kurioje įvyko eismo įvykis, teisės taikoma Portugalijos teisė, „jeigu joje numatytos palankesnės žalos atlyginimo sąlygos“, yra privalomojo pobūdžio, kaip tai suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį“. Sprendimas *Da Silva Martins* (21 punktas).

[29] Sprendimas *Da Silva Martins* (28 punktas). Tai, kad reglamente „Roma II“ sąvoka „viršesnės imperatyvios nuostatos“ neapibrėžta, neabejotinai galima paaiškinti tuo, kad šio reglamento 16 straipsnio formuluotė grindžiama 1980 m. birželio 19 d. Romoje pateiktos pasirašyti Konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (OL L 266, 1980, p. 1, toliau – Romos konvencija) 7 straipsnio 2 dalimi, nes reglamentas „Roma I“ buvo priimtas po reglamento „Roma II“. Ši spraga buvo panaikinta visai netrukus, priėmus reglamento „Roma II“ 9 straipsnį; šiuo klausimu žr. Ho-Dac, M., „L'arrêt da Silva Martins de la Cour de justice de l'Union européenne, expression des „rapports de méthodes“ dans l'ordre juridique européen“, *Revue trimestrielle de droit européen*, 2019, n°4, p. 869–882, visų pirma 10 punktą. Kai kurie autoriai teisinėje literatūroje sąvoką „dispositions impératives dérogatoires“, vartojamą Reglamento „Roma II“ 16 straipsnio versijoje prancūzų kalba vietoj šio reglamento 32 konstatuojamojoje dalyje pavartotos sąvokos „lois de police“, yra pavadinę „nevykusia“; žr. Francq, S., ir Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé“, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de lois dans les contrats internationaux*, Corneloup S., ir Jaubert S. (red.), Lexis Nexis Litec, Paryžius, 2011, p. 357–393,visų pirma p. 360.

[30] Kaip jau pažymėjau savo išvadoje byloje *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 71 punktas), ši apibrėžtis paremta formuluote, pavartota 1999 m. lapkričio 23 d. Sprendime *Arblade ir kt.* (C-369/96 ir C-376/96, EU:C:1999:575, 30 punktas), kuriame Teisingumo Teismas nagrinėjo Belgijos darbo teisės nuostatas, pagal Belgijos teisę laikytas „lois de police et de sûreté“.

44. Nurodydamas Sprendimą *Unamar*[31], Teisingumo Teismas priminė, jog, aiškindamas Romos konvenciją, jis jau yra pažymėjęs, kad išimtis, susijusi su „viršesnių privalomų nuostatų“ buvimu, kaip tai suprantama pagal atitinkamos valstybės narės teisės aktus, turi būti aiškinama siaurai[32]. Visų pirma dėl tokio aiškinimo Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad siekdamas nustatyti „viršesnę imperatyvią nuostatą“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, remdamasis šios nuostatos *išsamia* teksto *analize*, bendra struktūra, tikslais ir priėmimo aplinkybėmis, turi nuspręsti, ar ši nuostata yra tokia svarbi nacionalinės teisės sistemoje, jog pateisina pagal šio reglamento 4 straipsnį nustatytos taikytinos teisės netaikymą[33]. Kalbant konkrečiau, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti *itin svarbias priežastis*, kaip antai akivaizdų teisės į veiksmingą teisių gynybą ir į veiksmingą teisminę gynybą pažeidimą, kurio pavojus kiltų, jei būtų taikoma pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį nustatyta taikytina teisė[34].

45. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad tokia nacionalinės teisės nuostata, kaip nagrinėjamoji šioje byloje, kurioje numatytas trejų metų ieškinio dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo, senaties terminas, negali būti laikoma viršesne imperatyvia nuostata, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, išskyrus atvejus, kai ieškinį nagrinėjantis teismas, remdamasis išsamia šios nuostatos teksto analize, sistema, tikslu ir priėmimo aplinkybėmis, nustato, kad ji yra tokia svarbi nacionalinės teisės sistemoje, jog pateisina pagal šio reglamento 4 straipsnį nustatytos taikytinos teisės netaikymą[35].

46. Tai priminus, man atrodo svarbu pažymėti: kadangi, kaip jau nurodžiau, taikant viršesnes imperatyvias nuostatas, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, pagal šį reglamentą nustatyta taikytina teisė netaikoma, nukrypstant nuo jame numatytose kolizinėse normose nustatyto mechanizmo, nacionalinis teismas viršesnėmis imperatyviomis nuostatomis, kaip jos suprantamos pagal šią nuostatą, turi remtis tik kraštutiniu atveju.

[31] Žr. to sprendimo 49 punktą. Primintina, jog tame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, kad Romos konvencijos 3 straipsnis ir 7 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinami taip, kad vienos valstybės narės teismas, į kurį kreiptasi, gali atsisakyti taikyti kitos valstybės narės įstatymą, atitinkantį 1986 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo (OL L 382, 1986, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 177) reikalaujamą minimalios apsaugos sąlygą, ir taikyti *lex fori* remdamasis tuo, kad nepriklausomų komercinių atstovų situacija pirmojoje valstybėje narėje reglamentuojama imperatyvaus pobūdžio normomis, tik jei, atsižvelgdamas į tokių imperatyvių nuostatų pobūdį ir tikslą, teismas, į kurį kreiptasi, išsamiai išnagrinėjęs situaciją konstatavo, kad perkeldamas šią direktyvą jo valstybės teisės aktų leidėjas *didesnės apsaugos, nei numatyta šioje direktyvoje*, suteikimą komerciniam atstovui atitinkamoje teisės sistemoje pripažino kritiškai svarbiu (52 punktas ir rezoliucinė dalis).

[32] Sprendimas *Da Silva Martins* (29 punktas).

[33] Sprendimas *Da Silva Martins* (31 punktas).

[34] Sprendimas *Da Silva Martins* (34 punktas).

[35] Sprendimas *Da Silva Martins* (35 punktas ir rezoliucinė dalis).

47. Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad reglamentu „Roma II“ visų pirma siekiama, kaip matyti iš jo 6[36], 14[37] ir 16[38] konstatuojamųjų dalių, užtikrinti tikrumą dėl taikytinos teisės, neatsižvelgiant į tai, kurios šalies teisme iškelta byla, padidinti *galimybes numatyti teismo sprendimus* ir užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp traukiamų atsakomybėn asmenų bei žalą patyrusių asmenų interesų[39].

48. Mano nuomone, Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje, susijusioje su sąvokos „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, apibrėžtimi, netiesiogiai pripažino, kad nacionalinė nuostata negali būti automatiškai kvalifikuojama kaip „viršesnė imperatyvi nuostata“, kaip ji suprantama pagal šią nuostatą, nes reikia *įvertinti konkretaus atvejo aplinkybes*, dėl kurių teismo vietos teisės taikymas būtų laikomas būtinu siekiant apsaugoti valstybės viešuosius interesus[40].

49. Šiuo tikslu iš išsamios analizės turi būti ne tik aišku, kad teismo vietos teisės sistemoje būtina taikyti viršesnes imperatyvias nuostatas, bet taip pat reikia, kad toks taikymas būtų *veiksmingiausia priemonė pasiekti numatytą tikslą*, t. y. apsaugoti valstybės interesą. Jeigu taip nėra ir jeigu viešieji valstybės interesai taip pat gali būti saugomi ar net geriau saugomi taikant teisę, bendrai taikytiną nesutartinėms prievolėms pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turėtų netaikyti šio reglamento 16 straipsnyje numatytos nukrypti leidžiančios tvarkos[41].

50. Be to, pažymiu, kad taikant reglamento „Roma II“ 16 straipsnį svarbus aspektas, kuris akivaizdžiai neišplaukia iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos, yra pakankamai glaudaus ryšio su teismo vietos valstybe svarba. Negalima kai kurių taisyklių *a priori* kvalifikuoti kaip „viršesnių imperatyvių nuostatų“, nes tam tikrais atvejais toks kvalifikavimas priklauso nuo faktinių aplinkybių, lemiančių pakankamai glaudžius ryšius su teismo vietos valstybe.

3. Dėl pakankamai glaudžių ryšių su teismo vietos valstybe buvimo

51. Kaip žinoma, iš reglamento „Roma II“ 16 straipsnio matyti, jog Sąjungos teisės aktų leidėjas nenurodė kitų sąlygų, kurios turėtų būti įvykdytos, kad teismas, į kurį kreiptasi, galėtų taikyti imperatyvias teismo vietos teisės normas, nukrypdamas nuo bendrai taikytinos teisės. Visų pirma jame nepaminėta būtinybė įrodyti, kad atitinkama situacija turi glaudų ryšį su teismo vietos

[36] Reglamento „Roma II“ 6 konstatuojamojoje dalyje nurodyta: „norint, kad vidaus rinka veiktų tinkamai, reikia, siekiant užtikrinti didesnį ginčų baigties nuspėjamumą, tikrumą dėl taikytinos teisės ir laisvą teismo sprendimų judėjimą, kad valstybių narių kolizinėse teisės normose būtų daroma nuoroda į tos pačios valstybės narės teisę, neatsižvelgiant į tai, kurios šalies teisme iškelta byla“.

[37] Reglamento „Roma II“ 14 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „teisinio tikrumo reikalavimas ir būtinybė vykdyti teisingumą atskirais atvejais yra esminės teisingumo erdvės dalys“. Taip pat žr. šios išvados 21 išnašą.

[38] Reglamento „Roma II“ 16 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „vienodos normos turėtų padidinti galimybes numatyti teismo sprendimus ir užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp traukiamų atsakomybėn asmenų bei žalą patyrusių asmenų interesų. Susiejimas su šalimi, kurioje atsirado tiesioginė žala (*lex loci damni*), išlaiko teisingą pusiausvyrą tarp žalą sukėlusio asmens bei žalą patyrusio asmens interesų ir atitinka šiuolaikinę civilinės atsakomybės sampratą bei atsakomybės be kaltės sistemų raidą“.

[39] 2015 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Lazar* (C-350/14, EU:C:2015:802, 29 punktas) ir 2023 m. gegužės 17 d. Sprendimas *Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d'Autres Infractions (FGTI)* (C-264/22, EU:C:2023:417, 30 punktas).

[40] Dėl to, kad bylą nagrinėjančiam teismui svarbu įvertinti bylos aplinkybes, žr. mano išvadą byloje *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 72 punktas).

[41] Bonomi, A., „Article 9“, Commentary on the Rome I Regulation, Magnus, U., ir Mankowski, P. (red.), Verlag dr. Otto Schmidt, Kelnas, 2017, vol. 22, p. 599–629, visų pirma p. 626, 85 punktas.

valstybe, kuris pateisintų išimtinį šių nuostatų taikymą [42]. Vis dėlto, kaip pažymi kai kurie autoriai, toks nepaminėjimas neturi būti aiškinamas taip, kad viršesnės imperatyvios nuostatos gali būti taikomos neatsižvelgiant į glaudaus ryšio su teismo vietos valstybe reikalavimą [43].

52. Atsižvelgiant į tai, kad taikant imperatyvias nuostatas nukrypstama nuo pagal reglamentą „Roma II“ paprastai taikytinos teisės, šios nuostatos neturi būti taikomos automatiškai ir nacionaliniai teismai iš pradžių turi patikrinti, ar nagrinėjama situacija turi glaudžių sąsajų su teismo vietos valstybe [44]. Kitaip tariant, pirmiausia kiek tai susiję su nuostatomis, kuriomis nėra saugomas vien viešasis ar valstybės interesas, teismas gali remtis šio reglamento 16 straipsniu tik jeigu teismo vietos valstybė narė gali pateisinti privalomąjį interesą šiai situacijai sureguliuoti [45].

53. Be to, glaudaus ryšio reikalavimas leidžia kovoti su *forum shopping*. Šis reiškinys gali pasireikšti pirmiausia tokiomis aplinkybėmis, dėl kurių buvo priimtas Sprendimas *Inkreal* [46].

54. Vadinasi, neįmanoma taisyklių abstrakčiai kvalifikuoti kaip „viršesnių imperatyvių nuostatų“ ir taip pat abstrakčiai teigti, kad nagrinėjamu atveju reikia remtis reglamento „Roma II“ 16 straipsniu. Visų pirma taikant šią nuostatą iš visų aplinkybių turi būti aišku, kad aptariama situacija yra pakankamai glaudžiai susijusi su teismo vietos valstybe.

55. Tai konstatavus, dar reikia patikslinti kriterijus, leidžiančius individualias teises saugančias normas kvalifikuoti kaip „viršesnes imperatyvias nuostatas“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, siejamą su jo 32 konstatuojamąja dalimi.

4. Dėl kriterijų, leidžiančių individualias teises ir laisves saugančias normas pripažinti „viršesnėmis imperatyviomis nuostatomis“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį

56. Pirma, pažymiu, kad sąvokos „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, apibrėžtis, kuri kyla iš sąvokos „viršesnės privalomos nuostatos“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma I“ 9 straipsnį ir pirma nurodytą Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją [47], apibrėžties, turi būti aiškinama kartu su reglamento „Roma II“ 32 konstatuojamąja dalimi. Šioje konstatuojamojoje dalyje, be kita ko,

[42] Žr. šios išvados 39 punktą.

[43] Wautelet, P., „Article 16“ *Commentary on the Rome II Regulation*, Magnus, U., ir Mankowski, P. (red.), Verlag dr. Otto Schmidt, Kelnas, 2019, vol. 3, p. 549–566, visų pirma 48 ir 49 punktai.

[44] Žr. šios išvados 48 punktą.

[45] Dėl artumo vaidmens taikant viršesnes imperatyvias nuostatas ir dėl nurodomos jurisprudencijos žr. Nuyts, A., „L'application des lois de police dans l'espace (Réflexions au départ du droit belge de la distribution commerciale et du droit communautaire)“, *Revue critique de droit international privé*, 1999, p. 50; Bonomi, A., „Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts“, *Yearbook of Private International Law*, vol. X, SELP, 2008, p. 291 ir paskesni, ir Pacuła, K., „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie jako instrument ochrony „strony słabszej“ umowy ubezpieczenia“, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, vol. 15, 2014, p. 38 ir paskesni.

[46] Dėl klausimo, ar jurisdikcijos suteikimo sąlygos buvimas savaime yra užsienio elementas, kurio pakanka, kad būtų taikoma reglamento „Briuselis Ia“ 25 straipsnio 1 dalis dėl jurisdikcijos prorogacijos, žr. 2024 m. vasario 8 d. Sprendimą *Inkreal* (C-566/22, EU:C:2024:123, 39 punktas ir rezoliucinė dalis). Tame sprendime Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad reglamento „Briuselis Ia“ 25 straipsnio 1 dalis taikoma susitarimui dėl jurisdikcijos, kuriuo toje pačioje valstybėje narėje įsisteigusios sutarties šalys susitaria dėl kitos valstybės narės teismų jurisdikcijos nagrinėti iš šios sutarties kylančius ginčus, net jei ši sutartis neturi jokio kito ryšio su šia kita valstybe nare.

[47] Žr. šios išvados 38 ir paskesnius punktus.

numatyta, kad „atsižvelgiant į viešąjį interesą valstybių narių teismams galima suteikti galimybę ypatingais atvejais taikyti išimtis, susijusias su viešąja tvarka ir viršesnėmis imperatyviomis nuostatomis“ [48].

57. Mano nuomone, iš kartu aiškinamų šios jurisprudencijos ir reglamento „Roma II“ 32 konstatuojamosios dalies matyti, kad valstybių narių teismai gali taikyti šio reglamento 16 straipsnyje numatytą nukrypti leidžiančią tvarką „išimtinėmis aplinkybėmis“, kai mano, kad *lex fori* taikyti „itin svarbu“ „atsižvelgiant į viešąjį interesą“. Kitaip tariant, su viešuoju interesu susiję argumentai lemia *lex fori* nuostatų, „kurių laikymąsi“ nacionaliniai teismai laiko „itin svarbiu“, taikymą. Konkrečiai kalbant, minėto reglamento 32 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „pagal šį reglamentą pasirinktos teisės nuostatos taikymas, dėl kurio būtų priteistas pernelyg didelis nekompensacinio pobūdžio atgrasomųjų arba baudinių nuostolių atlyginimas, gali būti laikomas prieštaraujančiu bylos nagrinėjimo vietos valstybės viešajai tvarkai, priklausomai nuo bylos aplinkybių ir bylą nagrinėjančio teismo valstybės narės teisinės tvarkos“.

58. Antra, pažymiu, kad reglamento „Roma II“ 16 straipsnyje numatyta apsauga automatiškai netaikoma visiems valstybės viešiesiems interesams. Tam, kad patektų į šios nuostatos taikymo sritį, šie interesai turi būti tokie svarbūs, kad darytų poveikį, be kita ko, atitinkamos valstybės politinei, socialinei ar ekonominei santvarkai [49]. Taigi svarbu nustatyti, ar šio reglamento 32 konstatuojamojoje dalyje Sąjungos teisės aktų leidėjo nuoroda į viešojo intereso tikslus turi būti aiškinama *stricto sensu*, ar ji gali apimti ir nacionalines nuostatas, kuriomis saugomi individualūs interesai. Šiuo klausimu doktrinoje aktyviai diskutuojama, nes nėra lengva nustatyti ribą tarp kolektyvinių interesų ir individualių interesų apsaugos [50]. Išsiaiškinus šią ribą būtų padarytas lemiamas indėlis į sąvokos „viršesnės imperatyvios nuostatos“, kaip ji suprantama pagal minėto reglamento 16 straipsnį, savarankišką aiškinimą. Aiškinant to paties reglamento 16 straipsnį atsižvelgiant į jo 32 konstatuojamąją dalį, reikėtų atsižvelgti ir į galimybę apsaugoti individualius interesus.

59. Mano nuomone, tokį aiškinimą patvirtina du argumentai.

60. Pirmasis argumentas susijęs su kolektyvinių ir individualių interesų sąveika. Taigi deliktinės atsakomybės srityje valstybės narės nustatytų taisyklių, kuriomis siekiama apsaugoti tam tikrą nukentėjusių asmenų kategoriją, pakeičiant, be kita ko, įrodinėjimo pareigą arba nustatant minimalią žalos atlyginimo ribą, pagrindinis tikslas galėtų būti atkurti privačių šalių konkuruojančių interesų pusiausvyrą. Netiesiogiai jos galėtų padėti apsaugoti valstybės narės socialinę ir ekonominę tvarką, sumažinant avarijų poveikį viešiesiems ištekliams [51].

61. Antrasis argumentas tuo pačiu klausimu susijęs su tuo, kad reglamento „Roma II“ 32 konstatuojamojoje dalyje visų pirma minimos nuostatos, susijusios su žalos atlyginimo vertinimu, o tai apima galimybę, kad ši žala turės būti atlyginta tam tikrų kategorijų fiziniams asmenims. Šiuo klausimu turiu patikslinti, kad nors šioje konstatuojamojoje dalyje

[48] Taip pat žr. reglamento „Roma I“ 37 konstatuojamąją dalį. Dėl glaudaus ryšio tarp viršesnių imperatyvių nuostatų ir „viešosios tvarkos apsaugos“ žr. mano išvadą byloje *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 68 ir paskesnius punktus).

[49] Bonomi, A., „Article 9“, *Commentary on the Rome I Regulation*, *op. cit.*, p. 626, 84 punktas.

[50] Dėl doktrinoje vykstančių diskusijų dėl reglamento „Roma II“ 32 konstatuojamosios dalies aiškinimo žr., be kita ko, Wautelet, P., „Article 16“, *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, p. 554, 15 punktą; Francq, S., ir Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé“, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, *op. cit.*, p. 360–371, ir Pailler, L., „Conflit de lois: CJUE, 6e ch., 31 janv. 2019, aff. C-149/18, Agostinho da Silva Martins c/ Dekra Claims Services Portugal SA.“, *Journal du droit international (Clunet)*, no3, 2019, p. 890–894.

[51] Wautelet, P., „Article 16“, *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, p. 554, 15 ir 16 punktai.

nurodyta, kad tokių nuostatų taikymas gali būti laikomas „prieštaraujančiu bylos nagrinėjimo vietos valstybės viešajai tvarkai“, kartu neminint viršesnių privalomų nuostatų mechanizmo, mano nuomone, tas pats pasakytina ir apie šį mechanizmą.

62. Šiomis aplinkybėmis manau, kad nuostatos, kuriomis visų pirma siekiama apsaugoti individualias teises ir laisves, gali būti laikomos „viršesnėmis“, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, jeigu, be to, kad šiomis nuostatomis suderinami individualūs interesai, yra nustatytas *pakankamas ryšys su viešaisiais interesais, kurie atitinkamos valstybės teisinėje sistemoje laikomi itin svarbiais*.

63. Trečia, šiuo klausimu, kaip ir Vokietijos vyriausybei, man atrodo svarbu pažymėti, kad speciali apsauga, kurią suteikia viršesnė imperatyvi nuostata, turėtų būti laikoma būtina pagrindinių teisės principų išraiška.

64. Žinoma, valstybių numatytos taisyklės, skirtos tam tikrų kategorijų individualioms teisėms, pavyzdžiui, nuo nusikaltimų ar eismo įvykių nukentėjusių asmenų teisei į žalos atlyginimą, apsaugoti, tam tikroje nacionalinės teisės sistemoje galėtų būti laikomos tokiomis svarbiomis, kad jos būtų laikomos pagrindiniais teisės principais, tarp kurių yra ir teisingumo principas.

65. Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad ZZD 52 straipsnyje įtvirtintas teisingo žalos atlyginimo principas yra pagrindinis Bulgarijos teisės principas, o teisingumo principas yra valstybės viešosios tvarkos dalis. Vis dėlto, kaip jau pažymėjau, šis teismas konstatavo, kad Bulgarijos teismų jurisprudencijoje nesutariama dėl to, ar ZZD 52 straipsnis, pagal kurį toks žalos atlyginimas galėtų būti taikomas ne tik už patologinę žalą sukėlusias kančias, bet ir už visas patirtas kančias, yra viršesnė imperatyvi nuostata, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, o tai pagrindinėje byloje reikštų Vokietijos teisės netaikymą [52]. Dėl aplinkybės, kad ši Bulgarijos teismų jurisprudencija, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, yra nevienoda, iš pirmo žvilgsnio abejoju, ar teisingumo principas yra pagrindinis Bulgarijos teisės sistemos principas. Vis dėlto tai turi patikrinti minėtas teismas.

66. Bet kuriuo atveju, ketvirta, galiausiai reikia pabrėžti, kad taikant reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, siejamą su jo 32 konstatuojamąja dalimi, galimybė remtis viršesnėmis imperatyviomis nuostatomis siekiant apsaugoti kolektyvinius ir individualius interesus turi būti susieta su Sąjungos materialine teise, kuri gali būti taikytina pagal šio reglamento 4 straipsnį.

67. Sprendime *HUK-COBURG I* Teisingumo Teismas konstatavo, kad pagal Direktyvą 2009/103 iš esmės nedraudžiami nacionalinės teisės aktai, kuriais reglamentuojami privalomi kriterijai neturtinei žalai, kuri gali būti atlyginta, nustatyti. Taigi jis nusprendė, kad šia direktyva nedraudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias *motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudikas* atlygina neturtinę žalą, kurią patyrė per eismo įvykius nukentėjusių asmenų artimi šeimos nariai, su sąlyga, kad ši žala tiems šeimos nariams sukėlė patologinę žalą [53]. Taigi Teisingumo Teismas pripažino, kad nacionalinės teisės normos, taikytinos pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį, t. y. nacionalinė nuostata, kuria Direktyva 2009/103 perkelta į nacionalinę teisę,[54], neprieštarauja šiai direktyvai su sąlyga, kad jose numatytas teisingo neturtinės žalos atlyginimo kriterijus.

[52] Žr. šios išvados 33 punktą.

[53] Sprendimas *HUK-COBURG I* (51 punktas ir rezoliucinė dalis).

[54] Kaip jau pažymėjau, toje byloje nagrinėti nacionalinės teisės aktai buvo tokie patys kaip ir šioje byloje.

68. Tokiomis aplinkybėmis, kai Direktyvoje 2009/103 numatytos minimalios privalomojo draudimo sumos, atsižvelgimas į *lex fori*, be kita ko, tuo atveju, kai joje numatytos didesnės draudimo sumos, galėtų būti įmanomas tik tuo atveju, jei apsauga, kuri laikoma itin svarbia siekiant apsaugoti teismo vietos valstybės viešuosius interesus, kaip tai suprantama pagal reglamento „Roma II“ 16 straipsnį, šios valstybės teisinėje sistemoje laikoma *viršijančia minimalius Sąjungos teisės reikalavimus*, neatsižvelgiant į tai, kas numatyta kitų valstybių narių teisės aktuose.

69. Vis dėlto, kaip matyti ir iš Sprendimo *HUK-COBURG I*, *pareiga apsidrausti* civilinės atsakomybės draudimu nuo motorinėmis transporto priemonėmis padarytos žalos tretiesiems asmenims vis dėlto skiriasi nuo šios žalos atlyginimo pagal draudėjo civilinės atsakomybės draudimą apimties. Pirmoji apibrėžta ir užtikrinta Sąjungos teisės aktais, o antrąją iš esmės reglamentuoja nacionalinė teisė. Teisingumo Teismas yra patikslinęs, kad, remiantis Direktyvos 2009/103 tikslu ir jos tekstu, darytina išvada, kad šia direktyva, kaip ir ja kodifikuotomis direktyvomis, nesiekiama suderinti valstybėse narėse taikomos civilinės atsakomybės tvarkos ir kad šiuo metu galiojančioje Sąjungos teisėje valstybėms narėms palikta laisvė nustatyti motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės už sukeltus draudžiamuosius įvykius tvarką [55]. Taigi, atsižvelgdamas, be kita ko, į Direktyvos 2009/103 1 straipsnio 2 punktą, Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal šiuo metu galiojančią Sąjungos teisę valstybės narės iš esmės gali laisvai nustatyti visų pirma, kokia motorinėmis transporto priemonėmis padaryta žala turi būti privalomai atlyginta, teisės į žalos atlyginimą apimtį ir asmenis, turinčius teisę į tokį atlyginimą [56].

70. Šioje byloje pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį taikytina teisė, kurią būtų atsisakyta taikyti teismo vietos teisės, taikytinos pagal šio reglamento 16 straipsnį, naudai, priskirtina prie civilinės atsakomybės materialinės teisės, į kurią daroma nuoroda Direktyvoje 2009/103 [57].

V. Išvada

71. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija) pateiktą prejudicinį klausimą:

2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) 16 straipsnis

turi būti aiškinamas taip:

pagal jį draudžiama, kad tokią nacionalinės teisės nuostatą, kaip nagrinėjamoji pagrindinėje byloje, kurioje kaip kriterijų, pagal kurį nustatomas per kelių eismo įvykį mirusio asmens artimų šeimos narių patirtos neturtinės žalos atlyginimas, numatyta taikyti pagrindinį valstybės narės teisės principą, kaip antai teisingumo principą, būtų galima laikyti viršesne imperatyvia nuostata, kaip ji

[55] Sprendimas *HUK-COBURG I* (35 ir 36 punktai). Be kita ko, iš šio sprendimo 48 punkto matyti, kad pagal Direktyvą 2009/103 valstybės narės neįpareigojamos pasirinkti civilinės atsakomybės sistemos, visų pirma siekiant nustatyti nukentėjusiojo teisės į žalos atlyginimą remiantis apdraustojo asmens civiline atsakomybe apimtį.

[56] Sprendimas *HUK-COBURG I* (37 punktas).

[57] Hipotetiniu atveju, jei pagal reglamento „Roma II“ 4 straipsnį taikytini teisės aktai patektų į Direktyvos 2009/103 taikymo sritį, siekiant, kad juos būtų atsisakyta taikyti *lex fori* naudai dėl motyvo, susijusio su imperatyviomis jos nuostatomis teismo vietos valstybės teisės sistemoje, remiantis išsamiu šių nuostatų vertinimu, reikėtų konstatuoti, kad, perkeldamas Direktyvą 2009/103 į nacionalinę teisę, teismo vietos valstybės teisės aktų leidėjas nusprendė, kad yra itin svarbu nukentėjusio per kelių eismo įvykį asmens artimiems šeimos nariams suteikti „didesn[ę] apsaug[ą], nei numatyta šioje direktyvoje“, „atsižvelgdamas į tokių imperatyvių nuostatų pobūdį ir tikslą“. Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Unamar* (50–52 punktai) ir Sprendimą *Da Silva Martins* (30 punktas).

suprantama pagal šį straipsnį, nebent teismas, kuriame nagrinėjama byla, remdamasis pakankamai glaudžiu ryšiu su teismo vietos valstybe ir išsamia šios nuostatos teksto, bendros struktūros, tikslų ir priėmimo aplinkybių analize, nustato, kad nacionalinės teisės sistemoje ši nuostata yra tokia svarbi, kad pateisina pagal šio reglamento 4 straipsnį nustatytos taikytinos teisės netaikymą.